

BLADET FRA MUNNEN: Vannforvaltning i “utviklingsland”

Under vignetten «Bladet fra munnen» inviterer redaksjonskomiteen for VANN mennesker med meninger og tilknytning til vann og vannfagene til å presentere aktuelle hjertesaker. Denne gangen er det Synne Movik, førsteamanuensis i miljøplanlegging ved NMBU, som får ordet.

Tilgang til rent vann er en av vår tids store, politiske utfordringer. Jeg sier ”politisk” fordi vann ikke bare handler om fysisk tilgjengelighet, det handler i stor grad også om makt og prioriteringer, om hvordan samfunnet velger å forvalte og bruke verdens viktigste ressurs. I vannrike Norge er ikke vann noen mangelvare, men i mange såkalte utviklingsland er det et presserende problem. Utfordringene er mangefasettede, men det er særlig tre elementer som peker seg ut – økende forbruk og forurensing, ulik fordeling, og uforutsigbare nedbørmønstre. Denne uforutsigbarheten forsterkes av klimaendringer.

Økt forbruk og forurensing. For å regulere vannbruken til irrigasjon, industri, energi-produksjon, urbane behov, m. m., har mange land innført vannrettighetsregimer basert på lisenser (både for bruk og utslipp). Eksempler på land som har innført slike lisensregimer er Sør-Afrika, Tanzania, Uganda, Kenya, Malawi, Zimbabwe og Mexico for å nevne noen. Tanken bak er å få bedre oversikt og kontroll med hvor og hvordan vannet brukes. Men et utbredt problem med slike reformer er at de er svært ressurskrevende; ofte har reformen blitt inspirert av systemer i land med bedre forvaltningskapa-

sitet, og hvor utfordringene er av en annen karakter. I Sør-Afrika har man designet et lovverk som er et av verdens mest sofistikerte for å regulere vannbruk og forurensnings. 20 år etter at loven kom, sliter man fortsatt med å få på plass et forvaltningssystem som fungerer etter hensikten. Sør-Afrika har gått i bresjen med en radikal vannreform som fokuserer på alle de “riktige” tingene som helhetlig og desentralisert vannforvaltning – og å redistribuere vann til de som har minst - men sliter tungt med å implementeringen. En tidligere vannminister uttalte om vannlovgivningen at selv om man ønsker seg en Rolls Royce, så ville det vært bedre med en Volkswagen. Fordi man prøver å regulere “alle” på en gang, tar det lang tid å ferdigbehandle lisenssøknader, og dermed tar mange seg simpelthen til rette. Uregulert bruk og forurensning har dermed blitt et stort problem, fordi disse virksomhetene – som f. eks. gruvedriftselskaper – opererer utenfor systemet. På den andre siden er det mange småskala jordbrukere som ofte har brukt vann i tråd med lokale normer, men som nå omfattes av et statlig byråkratisk system. Dette byråkratiet oppfattes ofte som ugjennomtrengelig og urettferdig fordi det favoriserer

dem som behersker systemet og vet hvordan man skal navigere det. En lærdom har vært at man bør ta for seg "storskalabrukerne" først og sørge for å sette inn sanksjoner som faktisk fungerer og at man åpner for mer fleksibilitet for småskalabrukerne.

Fordeling er et annet nøkkelord. Ofte snakkes det om vannknapphet, når problemet dreier seg mer om fordeling. De siste årene har man sett en økende trend som ganske betegnende blir kalt for "vannran". Tendensen til at selskaper, ofte internasjonale, kjøper opp jord og vannrettigheter uten at lokalbefolkningen har blitt rådspurt, har ført til mange konflikter der lokale bønder rett og slett er blitt frarøvet sin mulighet til å bruke vann. Det er for fristende for myndighetene å gå med på lukrative avtaler som skaffer internasjonal valuta i statskassa, enn å ta hensyn til lokale bønder med liten politisk makt. Det burde opprettes et internasjonalt "vanntribunal" som kunne ta for seg slike saker. I mellomtiden gjør mange frivillige organisasjoner og forskere en viktig jobb med å rette mediens oppmerksomhet mot fenomenet.

Kan man snakke om at det er knapt med vann når noen mangler drikkevann, mens andre vanner avlingene sine? Cape Town i Sør-Afrika risikerer å bli den første storbyen som praktisk talt går tom for vann. Hovedårsaken er tre år med vedvarende tørke, et "tusenårsfenomen" ifølge enkelte klimatologer. Men dette handler ikke bare om regn, det handler også om politikk. De nasjonale vannmyndighetene skulle ha avsatt midler for å håndtere krisen, men på grunn av gjeldsproblemer og dårlig økonomisk styring er disse midlene uteblitt. Videre er det et dårlig samarbeidsklima mellom provinsmyndighetene og nasjonale myndigheter. Sistnevnte har overoppsynet med hvordan vann fordeles mellom ulike sektorer, og det viser seg at mer vann en strengt tatt nødvendig går til store jordbrukere i regionen rundt Cape Town, heller enn til byens innbyggere. Det er altså også et spørsmål om prioriteringer.

Sustainable Development Goal 6 handler om at alle skal ha tilgang til et minimum av rent drikkevann innen 2030. Samtidig er det en

global trend at vannforsyningen i mange byer i økende grad blir privatisert, og da begynner vannet ofte å koste dyrt. Mange steder i verden har internasjonale selskaper inngått kontrakter om vannforsyning, som har ført til kraftige hopp i prisene - som rammer de fattigste husholdningene hardest. Det trenges politisk vilje for å sørge for vannforsyningssystemer som er rettet inn mot behovene til de aller fattigste.

Økende usikkerhet knyttet til nedbørmønstre. Mange tropiske områder karakteriseres ved at vannføringen og nedbørmønstre er svært variable og sesongbetont, i kontrast til de mer stabile forholdene i tempererte strøk. Det er meteorologenes jobb å prøve å forutsi så godt det lar seg gjøre når, hvor, og i hvilke mengder regnet kommer. Det jobbes med å videreutvikle eksisterende modeller, og det finnes flere gode værvarslingstjenester. Det som kalles "climate services" - eller klimatjenester - er i ferd med å bli ganske utbredt, f. eks. i India. Et poeng her er å samle kunnskap om hva de som er avhengig av nedbøren faktisk trenger av informasjon - det vil hjelpe småskala bønder mer å kunne vite om det regner innenfor hans eller hennes distrikt og hvor lenge regnet vil vare, i stedet for mer vage anslag som omfatter større områder. Det er nødvendig med mer kunnskap og ressurser rundt slike systemer, og det trenges mer deling av erfaringer. Et vesentlig poeng er å være lydhør for hva slags informasjon de som skal bruke disse tjenestene trenger mest.

Et spesifikt tema jeg har lyst til å trekke frem her, er oppmerksomheten rundt grunnvann. Studier British Geological Survey har gjort viser at det finnes enorme grunnvannsressurser i Afrika, mye mer enn det man tidligere har antatt. En del av dette er fossilt grunnvann, og dermed ikke mulig å bruke på en bærekraftig måte. Men det er også mye som er fornybart. Overflatevann påvirkes i stor grad av klimaendringene, mens grunnvann er mer stabilt beskyttet. Ved å kartlegge grunnvannsressurser og også etablere såkalte "artificial aquifers" - kunstige grunnvannsreservoarer - kan mange på landsbygda være sikret tilgang til rent grunnvann. Men det fordrer investeringer, og det

forutsetter at disse reservoarene forvaltes på en fornuftig måte. Grunnvann er ikke noen “quick fix” løsning på alle vannrelaterte problemer – det grunnvannet som allerede brukes, brukes ofte på en måte som er langt fra bærekraftig. I Andra Pradesh i India prøver man ut ulike modeller for “community groundwater management” som ser ut til å være ganske lovende. Det disse modellene har felles, er at de er tuftet på prinsippet om at de som bruker vannet, selv også skal sørge for å overvåke hvor mye som blir brukt og hvordan, og at det er sosial regulering. En utfordring med lokal overvåking av grunnvann, er at det finnes mange ulike typer grunn-

vannforekomster som er avhengig av de spesifikke hydrogeologiske forholdene, og dermed er det et behov for kunnskap som er tilpasset de lokale forholdene. Det er også viktig at grunnvannsressursene sees som en del av et helhetlig vannsystem.

Kunnskap er vesentlig, og vilje til å lære både av egne og andres erfaringer. Mye handler om hvordan man prioriterer – og det er her vann blir politikk. Det er derfor viktig at vann ikke bare er et ”hydroteknisk” spørsmål, men at det behandles som et samfunnspolitisk spørsmål, et spørsmål om kunnskap, prioriteringer og politisk vilje.

«Verden er full av mennesker
som prediker vann og
drikker vin»

- Giovanni Guareschi,
italiensk journalist
og humorist

Design, Petter Wang